

Kazimiera Jaworska

Działalność Towarzystwa Przyjaciół Dzieci w Legnicy w czasach PRL

Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w
Legnicy 17 (4), 7-20

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Kazimiera Jaworska

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Witelona w Legnicy
e-mail: kazimiera.jaworska@gmail.com

Działalność Towarzystwa Przyjaciół Dzieci w Legnicy w czasach PRL

STRESZCZENIE

Przeobrażenia społeczno-polityczne, które nastąpiły w Polsce po zakończeniu II wojny światowej, wywarły wpływ na działalność wszystkich instytucji i organizacji związanych z szeroko rozumianą problematyką oświatowo-wychowawczą. Jedną z nich było Towarzystwo Przyjaciół Dzieci, utworzone w 1949 roku. Choć działalność TPD w praktyce wpisywała się w kanony polityki komunistycznego państwa, w 1952 roku zapadła decyzja o jego likwidacji. Nowy rozdział w dziejach TPD zainicjował „Polski Październik”. Aktywność działaczy doprowadziła do jego formalnego reaktywowania w 1957 roku. Towarzystwo Przyjaciół Dzieci do końca istnienia PRL było finansowane z budżetu państwa, ściśle realizując jego politykę na niwie oświatowo-wychowawczej.

Powstanie i początki działalności TPD w Legnicy były konsekwencją spontanicznego działania grona pedagogów związanych z przedwojennym Robotniczym Towarzystwem Przyjaciół Dzieci na rzecz przybyłych do miasta dzieci skrzywdzonych przez II wojnę światową. Mając na uwadze uwarunkowania polityczne oraz reformę administracji państwowej, w dziejach legnickiego TPD można wyróżnić następujące etapy: 1949–1956, 1957–1975, 1975–1980, 1981–1989. Zachowane materiały źródłowe wskazują, iż TPD w Legnicy w latach 1949–1989 prowadziło ożywioną działalność na rzecz dzieci i młodzieży.

Słowa kluczowe: Towarzystwo Przyjaciół Dzieci, Legnica, Polska Ludowa, oświata, wychowanie.

Opracowanie zagadnienia działalności Towarzystwa Przyjaciół Dzieci (TPD) w Legnicy w czasach PRL nasyca wiele problemów ze względu na skromną i zdekompletowaną bazę źródłową. W zasobach Archiwum Państwowego we Wrocławiu została zgromadzona dokumentacja TPD na Dolnym Śląsku obejmująca początkowy etap jej funkcjonowania także w Legnicy. Jednak materiały dotyczące działalności TPD w Legnicy są zdekompletowane, gdyż część z nich spłonęła w czasie pożaru w lokalu Zarządu Wojewódzkiego TPD we Wrocławiu w roku 1958¹. Niepełna jest także dokumentacja tej organizacji obejmująca okres

¹ Archiwum Państwowe we Wrocławiu [dalej: APWr], Biblioteka, M. O r d y ł o w s k i, *Z działalności Towarzystwa Przyjaciół Dzieci na Dolnym Śląsku w latach 1945–1962*, mps, s. 227.

1963–1969. Również zasoby archiwalne zgromadzone we współcześnie działającym Okręgu TPD w Legnicy są bardzo skromne.

W dziejach TPD w Legnicy w określonych w tytule ramach czasowych można wyróżnić następujące etapy: 1949–1956, 1957–1975, 1975–1980, 1981–1989. W latach 1949–1975 organizacja funkcjonowała w ramach struktur województwa wrocławskiego, natomiast od roku 1975 – nowo powstałego województwa legnickiego. Przełomowe dla kierunku działania TPD w Legnicy okazały się wydarzenia „Polskiego Października” oraz przeobrażenia w Polsce, które były konsekwencją powstania „Solidarności” w roku 1980, a także upadek systemu komunistycznego w roku 1989.

Co prawda czasy czasowe określone w tytule niniejszego przedłożenia obejmują okres 1952–1989, ale ze względu na specyfikę niniejszego zagadnienia należało również uwzględnić pewne kwestie związane z genezą i działalnością TPD w Legnicy w latach wcześniejszych. Ponadto ograniczone ramy objętościowe niniejszej publikacji pozwalają tylko na zasygnalizowanie wątku dotyczącego działalności szkół TPD w Legnicy.

1. Geneza i specyfika działalności TPD (1945–1989)

Przeobrażenia społeczno-polityczne, które nastąpiły w Polsce po zakończeniu II wojny światowej, wywarły wpływ na działalność wszystkich instytucji i organizacji związanych z szeroko rozumianą problematyką oświatowo-wychowawczą. Profil ich działalności musiał w pełni respektować kierunek polityki państwa, w przeciwnym wypadku były one likwidowane. W katalogu zadań przewidzianych dla takich organizacji było angażowanie się w działania na rzecz dostosowania ideału wychowawczego do potrzeb nowej ideologii².

Jedną z takich organizacji było Towarzystwo Przyjaciół Dzieci, utworzone 13 maja 1949 roku w wyniku połączenie Robotniczego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci (RTPD) i Chłopskiego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci (ChTPD)³.

RTPD w pierwszych latach powojennych wypełniało swoją misję wobec dzieci dotkniętych koszmarem wojny, prowadząc m.in. zakłady opiekuńcze i wychowawcze oraz poradnie higieniczno-lekarskie. Ponadto organizacja ta jeszcze przed wojną była aktywna w działaniach propagujących świeckie wychowanie, w oderwaniu od religii, a zatem niejako w naturalny sposób partyjno-państwowe władze Polski Ludowej mogły ją traktować jako sojusznika⁴. Tym samym spełniała ona wszelkie wymogi, aby stać się formalnym narzędziem władz partyjno-państwowych kształtującym świadomość społeczeństwa oraz środkiem urabiania uległości młodego pokolenia Polaków wobec narzuconego porządku społeczno-politycznego. Natomiast celem ChTPD były działania na rzecz dzieci wiejskich ze szczególnym uwzględnieniem tych opuszczonych i zaniedbanych przez rodziców. Poza sugestią władz partyjno-państwowych posiadającą podtekst polityczny motywem przewodnim zjednoczenia RTPD i ChTPD był argument większej efektywności i harmonii społecznego

² Szerzej: W. Pomykało, *Kształtowanie ideału wychowawczego w PRL w latach 1944–1976*, Warszawa 1977.

³ B. Tracewski, *Przyjaciele dzieci*, Warszawa 1997, s. 26.

⁴ A. Kołakowski, *Robotnicze Towarzystwo Przyjaciół Dzieci/Towarzystwo Przyjaciół Dzieci jako elementy ateizacji polityki komunistycznego państwa* [w:] *Edukacja w warunkach zniewolenia i autonomii (1945–2009)*, red. E. Gorloff, R. Grzybowski, A. Kołakowski, Kraków 2010, s. 172.

działania na rzecz dziecka, którą można było osiągnąć za pomocą połączenia sił i środków obu Towarzystw⁵.

Działalność Towarzystwa Przyjaciół Dzieci koncentrowała się na szeroko rozumianej działalności opiekuńczej i wychowawczej. Organizacja ta zajmowała się również prowadzeniem szkół szczebla podstawowego i średniego⁶. Ten aspekt działalności organizacji był szczególnie ważny z punktu widzenia władz komunistycznych, które szczególną rolę wyznaczyły szkolnictwu laickiemu, stwarzając pod koniec lat czterdziestych korzystne warunki dla jego rozwoju⁷.

Chociaż działalność TPD w praktyce wpisywała się w kanony polityki komunistycznego państwa, zaledwie trzy lata po powstaniu, dnia 31 października 1952 roku zapadła decyzja o jego likwidacji, analogicznie jak innych organizacji prowadzących działalność opiekuńczo-wychowawczą⁸.

Towarzystwo Przyjaciół Dzieci w okresie od jesieni 1952 do jesieni 1956 roku funkcjonowało w warunkach specyficznych. Pomimo formalnej decyzji o likwidacji TPD nadal prowadziło szkoły zarówno szczebla podstawowego, jak i średniego. We wspomnianym czasie liczba szkół działających pod egidą TPD uległa nawet zwiększeniu⁹.

Nowy rozdział w dziejach TPD zainicjował „Polski Październik”. Aktywność działaczy tej organizacji doprowadziła do jej formalnego reaktywowania na I Krajowym Zjeździe odrodzonego TPD, który odbył się 26 maja 1957 roku w Warszawie. Wówczas Prezesem Zarządu Głównego wybrano Stanisława Tułodzieckiego, uchwalono deklarację programową, przyjęto nowy statut oraz wytyczne do pracy na najbliższy okres. Statut wprowadzał koło przyjaciół dzieci jako podstawowe, oddolne ogniwo organizacji umożliwiające rozwój masowego, społecznego ruchu przyjaciół dzieci oraz dawał większą swobodę i uprawnienia wszystkim ogniom Towarzystwa. Ponadto uczestnicy Zjazdu zdecydowali, iż TPD będzie organizacją opiekuńczo-wychowawczą, która zaprzestanie angażowania się w programową działalność na rzecz ateizacji dzieci i młodzieży¹⁰. To ostatnie ustalenie wkrótce stanie się fikcją, o czym świadczą chociażby programy wychowawcze¹¹ oraz kryteria doboru wychowawców na organizowany przez TPD wypoczynek letni dzieci i młodzieży¹².

Towarzystwo Przyjaciół Dzieci w kolejnych etapach swojej działalności ściśle realizowało kierunek polityki państwa na niwie oświatowo-wychowawczej. Od 1961 roku angażowało się w działania związane z realizacją założeń reformy szkolnictwa oraz inne przedsięwzięcia podejmowane na rzecz dzieci i młodzieży. Zarówno wyż demograficzny,

⁵ B. Tracewski, *Przyjaciele dzieci...*, op. cit., s. 26–27.

⁶ H. Konopka, *Religia w szkołach Polski Ludowej. Sprawa nauczania religii w polityce państwa (1944–1961)*, Białystok 1995, s. 65–66.

⁷ Szerzej: Archiwum Pamięci Narodowej Oddział we Wrocławiu [dalej: AIPN Wr] 00147/387, S. Markiewicz, *Walka o świecką szkołę w Polsce Ludowej (1945–1961)* [w:] *Państwo i Kościół w sprawie nauczania religii (materiały wybrane)*, Warszawa 1968.

⁸ *Ibidem*, s. 28.

⁹ Archiwum Państwowe we Wrocławiu [dalej: APWr] TPD ZW Wrocław, sygn. 87; S. Tułodziecki, *Z działalności Towarzystwa Przyjaciół Dzieci*, s. 169.

¹⁰ B. Tracewski, *Przyjaciele dzieci...*, op. cit., s. 32.

¹¹ S. Bober, *Walka o dusze dzieci i młodzieży w pierwszym dwudziestoleciu Polski Ludowej*, Lublin 2011, s. 117–120.

¹² Szerzej: K. Jaworska, *Zorganizowany wypoczynek letni dzieci i młodzieży jako pole walki ideologicznej*, „Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne” 13:2014, nr 1(24), s. 183–193.

jak i wzrost zatrudnienia kobiet były przyczyną radykalnego zwiększenia się liczby dzieci wymagających dodatkowej opieki. Tym samym zostały zintensyfikowane prace nad rozszerzeniem profilu działalności TPD poprzez współdziałanie w budowie oddolnego systemu skoordynowanej opieki środowiskowej nad dzieckiem¹³. W związku z tym priorytetem stało się organizowanie terenowych kół TPD, które spełniały rolę organizatora działalności społecznej w zakresie poprawy sytuacji wychowawczej dziecka w jego środowisku. Drugim kierunkiem działalności tej organizacji było dążenie do tworzenia nowych i rozwoju już istniejących własnych placówek stałych i sezonowych (poradnie społeczno-wychowawcze, świetlice blokowe, międzyszkolne i obserwacyjno-terapeutyczne, ogniska przedszkolne, sezonowe dziecińce, kolonie wypoczynkowo-zdrowotne dla dzieci z różnych środowisk). Trzeci profil działania stanowiło inicjowanie i prowadzenie imprez oraz akcji wychowawczo-opiekuńczych i oświatowych. W sposób szczególnie zwracano uwagę na podnoszenie poziomu wiedzy i kultury pedagogicznej wśród rodziców. Działaczom TPD chodziło również o upowszechnienie w Polsce przede wszystkim Międzynarodowego Dnia Dziecka oraz imprez noworocznych¹⁴.

Już w 1957 roku „odrodzone” TPD liczyło ponad 13 500 członków zrzeszonych w ponad 440 kołach. Po dwudziestu latach liczba członków przekraczała 1 mln, a liczba kół – 25 tysięcy. W 1989 roku liczba członków sięgnęła 1,5 mln, natomiast liczba kół – 22 500. Hasło „Wszystkie dzieci są nasze” miało jednoczyć wokół TPD wszystkich, którzy chcieli przyjąć współodpowiedzialność za wychowanie młodego pokolenia, zarówno osoby fizyczne, jak i prawne¹⁵.

Środki finansowe i materialne na działalność TPD pozyskiwano z subwencji, dotacji, odpłatności, ze składek od osób fizycznych i prawnych, ze zbiórek publicznych oraz darowizn¹⁶.

2. Powstanie TPD w Legnicy i jego działalność w latach 1949–1956

Krótko po zakończeniu wojny w Legnicy znalazła się grupa osób, która spontanicznie podjęła działania na rzecz dzieci skrzywdzonych przez wojnę¹⁷. W budynku przy ul. Strzeleckiej (obecnie Łukasińskiego), a następnie w poniemieckim domu dziecka przy ul. Kingi (obecnie Zofii Kossak) został utworzony Dom Dziecka prowadzony przez Robotnicze Towarzystwo Przyjaciół Dzieci dla tzw. Sierot Wojny, w którym znalazły schronienie przede wszystkim dzieci uczestników Powstania Warszawskiego, Polaków deportowanych na Syberię oraz poległych na innych frontach II wojny światowej. W tym sierocińcu oraz bursie szkolnej przebywało ponad 200 dzieci, a placówka ta jeszcze kilkakrotnie zmieniała lokalizację. Z budynku przy ul. Kingi przenoszono ją kolejno na ul. Oświęcimską, ul. Grabskiego oraz ul. Bydgoską, gdzie istniała do roku 1953¹⁸. W latach 1947–1950 wychowawczynią Domu Dziecka i Bursy

¹³ APWr, TPD ZW Wrocław, sygn. 87: S. Tułodziecki, *Z działalności Towarzystwa...*, s. 216.

¹⁴ Ibidem, s. 217–218.

¹⁵ B. Tracewski, *Przyjaciele dzieci...*, op. cit., s. 33.

¹⁶ B. Tracewski, *Powstanie i historyczny zarys działalności Towarzystwa Przyjaciół Dzieci* [w:] *W służbie dzieciom i rodzinie. 90 lat towarzystwa Przyjaciół Dzieci*, red. S.L. Stądniczeńko, Warszawa–Opole 2009, s. 9.

¹⁷ K. Pleśniak, *TPD – przeszłość – teraźniejszość – przyszłość*, mps udostępniony przez autora.

¹⁸ *Ocalić od zapomnienia*, „Nade wszystko Dziecko. Biuletyn Informacyjny 2008”, s. 13.

TRPD/TPD była Janina Ryś¹⁹, delegowana do pracy w Legnicy, absolwentka seminarium nauczycielskiego zorganizowanego przez Janusza Korczaka oraz Marynę Falską²⁰.

Niniejszy Dom Dziecka w pierwszych latach powojennych stał się – jak wspominają jego ówcześni wychowankowie – domem rodzinnym dla sierot, których zawierucha wojenna przywiodła z odległych zakątków do Legnicy. W trudnych warunkach powojennych jego pracownicy zabiegali o pozyskanie żywności oraz ubrań dla wychowanków wśród instytucji i fabryk działających wówczas w Legnicy. Wychowawcy z wielkim oddaniem angażowali się zarówno w wychowanie, jak i edukację legnickich sierot, starając się stworzyć im namiastkę domu rodzinnego. Nieliczne fotografie, które przetrwały w albumach wychowanków, dokumentują organizowane zabawy, przedstawienia, zabawy sportowe, a nawet uroczystość Pierwszej Komunii Świętej²¹. W gronie wychowanków, współcześnie osób w podeszłym wieku, przybliżających dzieje Domu Dziecka dla tzw. „Sierot Wojny”, należy wymienić: Tadeusza Gołackiego, Adama Chrzanowskiego, Leona Wojciechowskiego, Józefa Rodeckiego oraz Rozalię Szpilę²².

Rzeczywistość polityczna czasów stalinowskich dawała jednakże znać o sobie także i w tym miejscu. Jak bowiem wspominają ówcześni wychowankowie, kilku chłopców z Szarych Szeregów, którzy byli uczestnikami Powstania Warszawskiego, zostało zabranych z placówki i słuch o nich zaginął. Ponadto od 1949 roku w instytucji tej był propagowany postępowy (jak wówczas mawiano) ideał wychowawczy i stosowano nowe metody wychowawcze. Wspominany Dom Dziecka stał się również obiektem zainteresowania aparatu bezpieczeństwa, który wśród wychowanków poszukiwał chętnych do pracy w swoich szeregach i co najmniej w kilku przypadkach – z pozytywnym skutkiem²³.

Ze względu na ówczesne realia społeczno-polityczne okres 1949–1956 był specyficznym w historii TPD. Jak już wspomniano, chociaż w 1952 roku została podjęta decyzja o likwidacji TPD, to nadal formalnie prowadziło ono swoją działalność. Dotychczasowe struktury nadal funkcjonowały, osoby piastujące wcześniej określone stanowiska nadal wykonywały swoją pracę, ale czyniły to społecznie. Kontynuowane były działania promujące specyfikę działalności placówek TPD. W związku z decyzją o likwidacji organizacji pewien kłopot sprawiała zbieranie składek członkowskich. W związku z tym władze Okręgu TPD

¹⁹ Janina Ryś urodziła się 26 czerwca 1926 r. w Warszawie. Od 1941 r. była związana z sierocińcem „Nasz Dom” założonym przez Marynę Falską przy współpracy Janusza Korczaka. Jako piętnastoletnia dziewczyna była pomocą w przedszkolu i jednocześnie uczyła na tajnych kompletach. W czasie wojny dzieci z sierocińca „Nasz Dom” wraz personelem zostały przeniesione do Sokolnik. W 1945 roku podjęła samodzielną pracę nauczycielską w przedszkolu w Leśnej Dąbrowie koło Warszawy. W 1946 roku RTPD skierowało ją do pracy w domu dziecka do Sosnowki koło Jeleniej Góry. W latach 1947–1950 pracowała w Legnicy w Domu Dziecka i Bursie TPD. W 1950 roku zajęła się organizowaniem przedszkola „Dziwiarz”, którym kierowała do 1955 roku. W latach 1955–1971 kierowała świetlicą w SP nr 3 w Legnicy. W roku 1971 zorganizowała świetlicę TPD przy ul. Jordana w Legnicy, z której odeszła na emeryturę w roku 1981. Zob. J. Stasiak, *Janina Ryś. Portret z historią w tle*, „Nade wszystko Dziecko. Biuletyn Informacyjny 2008”, s. 14.

²⁰ K. Pleśniak, *Janina Ryś. Wychowawca wielu pokoleń młodzieży [w:] W służbie dzieciom i rodzinie...*, op. cit., s. 263; J. Stasiak, *Janina Ryś...*, op. cit., s. 14.

²¹ *Ocalić od zapomnienia...*, op. cit., s. 12–13

²² A. Kobel, *IV spotkanie po latach byłych wychowanków Domu Dziecka*, „Nade wszystko Dziecko. Biuletyn Informacyjny 2004”, s. 9.

²³ *Ocalić od zapomnienia...*, op. cit., s. 13.

we Wrocławiu, którego dyrektorem była Józefa Lachowa, uznały, że członkowie nie będą podpisywali deklaracji członkowskich, ale będą wykupywali legitymacje członkowskie²⁴.

Jak już wspomniano wcześniej, skąpa baza źródeł uniemożliwia dokładniejsze przybliżenie działalności omawianej organizacji w Legnicy w pierwszych latach po jej powstaniu. Na podstawie *Sprawozdania z działalności Zarządu Oddziału Powiatowego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci w Legnicy za rok 1954 i I kwartał roku 1955*²⁵, podpisanego przez Prezesa Oddziału Powiatowego TPD w Legnicy Mariana Bocheńskiego, można powiedzieć, iż w Legnicy zostało zlikwidowane co prawda etatowe kierownictwo Oddziału, ale praca w Oddziale była kontynuowana w formie społecznej. Zgodnie z celami Statutu TPD Oddział Powiatowy starał się współpracować ze wszystkimi Komitetami działającymi na terenie miasta, opierając swoją pracę na pracownikach szkół, Prezydium Komitetów Rodzicielskich i na młodych stażem aktywistach TPD. W tym czasie w Legnicy były trzy szkoły TPD: Szkoła Podstawowa nr 2 i Szkoła nr 5 (podstawowa i szkoła pełna 11-letnia). Wraz z rozpoczęciem roku szkolnego 1954/55 powstała kolejna szkoła TPD – Szkoła Podstawowa nr 4 przy ul. Piastowskiej.

W połowie lat pięćdziesiątych Oddział Powiatowy TPD w Legnicy – zdaniem prezesa Bocheńskiego – odznaczał się dużą aktywnością przede wszystkim w zakresie prac przygotowawczych i propagandowych związanych z uruchamianiem kolejnej szkoły TPD. Organizowanie zebrań plenarnych z rodzicami oraz z Komitetem Rodzicielskim przyniosło zamierzone efekty i – jak podkreślał Bocheński – „Tak społeczeństwo, jak i szkoły radośnie przyjęły tworzenie nowej świeckiej szkoły”²⁶. Tak więc na początku roku szkolnego 1954/55 Powiatowy Oddział TPD w Legnicy miał pod swoją kuratelą cztery szkoły. W szkołach podstawowych łącznie uczyło się 2681 uczniów, natomiast w Liceum – 161. We wszystkich tych szkołach TPD łącznie liczyło 1815 członków²⁷. Mając na względzie dane z roku poprzedniego (w trzech szkołach TPD łącznie uczyło się 1127 uczniów)²⁸ można powiedzieć, iż w ciągu roku liczba uczniów wzrosła o 39,65%. W roku 1956 liczba członków TPD wzrosła do 2388, a więc niemal o 32% w ciągu dwóch lat. W tym samym roku w Legnicy przybyła kolejna szkoła TPD²⁹. Z powyższych danych liczbowych nie należy jednakże wyciągać daleko idących wniosków co do szczególnego zainteresowania placówkami TPD oraz samą tą organizacją. Nie sposób bowiem nie zauważyć, że w ówczesnym czasie przy zapisach do szkoły obowiązywała rejonizacja, co w zasadzie uniemożliwia rozstrzygnięcie, w jakim stopniu legnickie szkoły TPD były wybierane ze względu na swoją specyfikę, a na ile stanowiły oczywistą konsekwencję miejsca zamieszkania ucznia. Ponadto nie można pominąć faktu, iż w niniejszych szkołach na zebraniach z rodzicami była prowadzona akcja promująca TPD i jednocześnie stwarzano możliwość wpisania się na listę jego członków. W związku z tym również trudno powiedzieć, na ile przynależność do TPD stanowiła suwerenną decyzję rodziców podyktowaną pobudkami ideologicznymi, a na ile wynikała

²⁴ APWr, TPD ZW Wrocław, sygn. 48, *Sprawozdanie Okręgu od 1.IX.1953 r. do 31.III.1954 r.*, k. 34.

²⁵ APWr, TPD ZW Wrocław, sygn. 28, k. 1–4.

²⁶ APWr, TPD ZW Wrocław, sygn. 28, *Sprawozdanie z działalności Zarządu Oddziału Powiatowego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci w Legnicy za rok 1954/ i I kwartał roku 1955*, k. 1.

²⁷ Ibidem, k. 2.

²⁸ APWr, TPD ZW Wrocław, sygn. 48, *Sprawozdanie opisowo-statystyczne z działalności Wrocławskiego Okręgu TPD za rok 1953*, k. 13.

²⁹ APWr, TPD ZW Wrocław, sygn. 48, *Sprawozdanie opisowe i statystyczne z działalności Okręgu Wrocławskiego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci za rok 1956*, k. 48–49.

z innych powodów, w tym także związanych z panującą wówczas sytuacją polityczno-społeczną łączoną z reżimem czasów stalinowskich, których kres nastąpił w październiku 1956 roku. Zapewne swoistą zachętą do wkraczania w szeregi członków TPD było to, iż uiszczane przez nich składki zazwyczaj przeznaczane były na niezbędne pomoce naukowe. Tak np. składki członkowskie zebrane przez Powiatowy Oddział TPD w Legnicy w 1955 roku w kwocie 30 290 zł zostały przeznaczone na pomoce naukowe, drobne remonty, dekoracje i cele kulturalne młodzieży³⁰.

Na zebraniach z rodzicami także w legnickich szkołach TPD była prowadzona intensywna akcja propagandowa w zakresie lansowania nowego ideału wychowawczego. W przywołanym wyżej sprawozdaniu czytamy, iż „[...] Główną troską Rad Pedagogicznych jest kształtowanie światopoglądu naukowego, walka z przesądami i zacofaniem oraz uświadamianie rodziców o zgubnych skutkach dwutorowości w wychowaniu i nauczaniu. We wszystkich szkołach utworzone są aktywy członków TPD, którzy jako główną formę pracy przyjęli pomoc dla Rad Klasowych w uświadomieniu rodziców o nauczaniu świeckim”³¹. Łącznie w ciągu roku 1954 oraz pierwszym kwartale roku następnego kierownictwo Oddziału Powiatowego zorganizowało 13 takich odczytów w szkołach TPD, więcej niż zaplanowano. Uczestniczyło w nich ok. 80% rodziców uczniów tych szkół. Również w planach na kolejne lata jako działanie priorytetowe traktowano systematyczne kontynuowanie akcji kształtowania światopoglądu naukowego dzieci oraz ich rodziców, a także uporządkowanie kwestii członkostwa TPD we wszystkich szkołach prowadzonych przez tę organizację³².

Powiatowy Oddział TPD w Legnicy od początku swojego istnienia prowadził ściśle współpracę z Miejskim Wydziałem Oświaty w Legnicy oraz Komitetem Miejskim PZPR³³. Jego aktywność była również pozytywnie oceniana przez Wrocławski Okręg TPD³⁴. W 1955 roku Zarząd TPD w Legnicy, któremu przewodniczył wspomniany już Marian Bocheński, był najbardziej aktywnym w województwie wrocławskim pod względem ilości przeprowadzonych zebrań w ciągu roku. Wyróżniał się także na tle województwa wrocławskiego w organizowaniu pogadanek pedagogizujących rodziców zarówno w roku 1955³⁵, jak i w 1956³⁶. W dniach od 27 grudnia 1952 roku do 6 stycznia 1953 roku zorganizował wielką Imprezę Noworoczną dla ok. 4860 dzieci, którą również uznano za jedną z najlepszych w województwie³⁷.

³⁰ APWr, TPD ZW Wrocław, sygn. 28, *Sprawozdanie z działalności Zarządu Oddziału Powiatowego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci w Legnicy za rok 1954/ i I kwartał roku 1955*, k. 2.

³¹ Ibidem.

³² APWr, TPD ZW Wrocław, sygn. 28, *Sprawozdanie z działalności Zarządu Oddziału Powiatowego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci w Legnicy za rok 1954/ i I kwartał roku 1955*, k. 3–4; APWr, TPD ZW Wrocław, sygn. 28, *Sprawozdanie roczne z działalności Oddziału Towarzystwa Przyjaciół Dzieci w Legnicy za rok 1954*, k. 7.

³³ Ibidem, k. 3.

³⁴ APWr, TPD ZW Wrocław, sygn. 48, *Sprawozdanie opisowo-statystyczne z działalności Wrocławskiego Okręgu TPD za rok 1953*, k. 9–20; APWr, TPD ZW Wrocław, sygn. 48, *Sprawozdanie opisowe i statystyczne z działalności Wrocławskiego Okręgu TPD za rok 1954*, k. 24–28.

³⁵ APWr, TPD ZW Wrocław, sygn. 48, *Sprawozdanie opisowe i statystyczne z działalności Okręgu Wrocławskiego TPD za rok 1955*, k. 37–38.

³⁶ APWr, TPD ZW Wrocław, sygn. 48, *Sprawozdanie opisowe i statystyczne z działalności Okręgu Wrocławskiego TPD za rok 1956*, k. 50.

³⁷ APWr, TPD ZW Wrocław, sygn. 48, *Sprawozdanie opisowo-statystyczne z działalności Wrocławskiego Okręgu TPD za rok 1953*, k. 17.

Poza aktywnością na rzecz lansowania wśród dzieci i ich rodziców nowego ideału wychowawczego w szkołach TPD Legnicki Oddział Towarzystwa w latach 1953–1956 prowadził jedno przedszkole, które w 1953 roku opiekowało się grupą 109 dzieci oraz 13 tzw. ognisk niedzielnych, których uczestnikami było w sumie ok. 5355 dzieci³⁸.

3. Legnickie TPD w latach 1957–1975

Przeobrażenia polityczne, które nastąpiły w Polsce jesienią 1956 roku, wywarły również istotny wpływ na sposób prowadzenia pracy ideowo-wychowawczej wśród dzieci i młodzieży. W tym czasie nastąpiła niemal powszechna debata nad kierunkiem zmian, które należało przeprowadzić w polskich szkołach oraz innych instytucjach i organizacjach uczestniczących w procesie wychowania młodego pokolenia. Do tej dyskusji włączyli się również działacze TPD z województwa wrocławskiego. W *Sprawozdaniu opisowym i statystycznym z działalności Okręgu Wrocławskiego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci za rok 1956* z 25 lutego 1957 roku czytamy:

„Wobec likwidacji Towarzystwa Przyjaciół Dzieci Zarząd Okręgu we Wrocławiu zgodnie z wnioskami powziętymi na naradach aktywu w miesiącach listopadzie i grudniu 56 r. zwraca uwagę na konieczność i pilność podjęcia szerokiej akcji opiekuńczo-wychowawczej, zarówno na wsi jak i w mieście, zgodnej w zasadzie z wnioskami narady aktywu wojewódzkiego TPD z dn. 6.XI.56 r. i w związku z tym stworzenia organizacji społecznej zdolnej do działania, powołanej w sposób demokratyczny nie drogą odgórnych zarządzeń czy decyzji i składającej się z przedstawicieli reprezentujących interesy zarówno dziecka robotniczego i wiejskiego.

Według zdania aktywu tepedowskiego Okręgu Wrocławskiego winien być zwołany najpóźniej w miesiącu marcu zjazd tych członków Zarządu Głównego TPD, którzy do końca brali udział w pracach Towarzystwa poszerzony o przedstawicieli Okręgów z udziałem byłych działaczy Chłopskiego i Robotniczego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci oraz innych działaczy zainteresowanych sprawą wychowania dzieci i młodzieży. Przed zwołaniem Zjazdu winna odbyć się narada czołowych działaczy b. TPD, Ch. i R. TPD, wytypowanych na naradach wojewódzkich również z udziałem zaproszonych działaczy społecznych, która miałaby na celu:

- 1) ustalenie zakresu działalności powstającej organizacji,
- 2) powołanie Tymczasowego Komitetu Organizacyjnego oraz Komisji Programowej, Statutowej i Organizacyjnej,
- 3) ustaliłaby termin zjazdu i podjęłaby decyzje co do uczestnictwa w Zjeździe, celem niedopuszczenia do powołania władz naczelnych w sposób budzący wątpliwość ich prawnomocnego wyboru³⁹.

Wiosną 1957 roku rozpoczął się również kolejny etap w dziejach legnickiego TPD. Zgodnie z nową koncepcją podstawą działalności miały być koła przyjaciół dzieci jako oddolne ogniwo organizacji. Zmiana koncepcji funkcjonowania TPD w Legnicy wpisywała się w tok przeobrażeń dokonujących się w tej organizacji na obszarze Dolnego Śląska. Uwzględniając

³⁸ APWr, TPD ZW Wrocław, sygn. 48, *Sprawozdanie opisowo-statystyczne z działalności Wrocławskiego Okręgu TPD za rok 1953*, k. 15–17.

³⁹ APWr, TPD ZW Wrocław, sygn. 48, *Sprawozdanie opisowe i statystyczne z działalności Okręgu Wrocławskiego TPD za rok 1956*, k. 51.

specyfikę regionu, podejmowano działania zmierzające do tworzenia nowych kół TPD zarówno w środowisku wiejskim, jak i miejskim. Szereg kół TPD organizowało ogniska przedszkolne, place zabaw, latem – „dziecińce”, wycieczki, różnorakie imprezy (np. z okazji Międzynarodowego Dnia Dziecka), angażowało się w pomoc materialną potrzebującym jej dzieciom, podejmowało współpracę z rodzicami. W latach 1957–1963 Towarzystwo prowadziło ściśle współpracę z władzami oświatowymi. Jego działalność była również wspierana przez komitety partii i stronnictw politycznych. W dniu 15 grudnia 1957 roku Wojewódzki Zjazd Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego podjął uchwałę zobowiązującą instancje, ognia i członków do popierania działalności Towarzystwa szczególnie na wsi. Również dobrze układała się współpraca TPD z Sekcją Opieki i Wychowania Zarządu Okręgu TPD we Wrocławiu, który mobilizował nauczycieli do angażowania się w organizowanie kolejnych kół TPD oraz placówek i akcji pod jego egidą⁴⁰.

W latach 1957–1975 niemal we wszystkich szkołach w Legnicy powstały koła TPD. W tym czasie były również zawiązywane koła młodzieżowe oraz koła specjalistyczne, których działalność była związana z opieką nad dziećmi niepełnosprawnymi i przewlekle chorymi. Przy placówkach służby zdrowia i innych instytucjach środowiskowych również powstawały koła środowiskowe⁴¹.

Na podstawie skromnych materiałów źródłowych dotyczących działalności kół TPD w Legnicy w latach 1957–1975 można powiedzieć, iż była ona skoncentrowana na inicjatywach ukierunkowanych na pomoc dzieciom jej potrzebujących oraz sensowne zagospodarowanie czasu wolnego młodego pokolenia. Jednym z głównych działaczy Oddziału Miejskiego TPD w Legnicy po jego reaktywowaniu w 1957 roku był Władysław Stawik⁴². Z jego inicjatywy w 1959 roku w mieście powstała stołówka dla dzieci z rodzin dotkniętych ubóstwem, wielodzietnych i patologicznych. Czynił on także skuteczne zabiegi o pozyskanie środków na tworzenie świetlic środowiskowych. W latach sześćdziesiątych w porozumieniu z komitetami osiedlowymi zostało zorganizowanych 6 świetlic, w których zajęcia pozalekcyjne dla dzieci i młodzieży prowadzili instruktorzy TPD⁴³. W latach siedemdziesiątych za jedną z najlepszych świetlic środowiskowych TPD uważano świetlicę przy ul. Jordana, zmodernizowaną przez wspomnianą już Janinę Ryś, wybitnego pedagoga, która potrafiła zainteresować zajęciami świetlicowymi dzieci i młodzież z zaniedbanych wychowawczo środowisk rodzinnych. Włączała się ona również w sposób szczególnie we wszelkie przedsięwzięcia upamiętniające postać Przyjaciela Dzieci Janusza Korczaka⁴⁴.

Oddział Miejski TPD w Legnicy angażował się w działania, których celem było organizowanie ognisk niedzielnych dla dzieci i młodzieży, a także imprez typowych dla

⁴⁰ APWr, TPD ZW Wrocław, sygn. 49, *Działalność Towarzystwa Przyjaciół Dzieci na terenie wsi Okręgu Dolnośląskiego w latach 1957–1963*, k. 5.

⁴¹ K. Pleśniak, *TPD – przeszłość...*, op. cit.

⁴² Władysław Stawik był jednym z głównych działaczy TPD w Legnicy. W 1947 roku, pracując jako wychowawca kolonijny, zetknął się z ideą RTPD i zaangażował się w jego działalność w Legnicy. Od 1957 roku ściśle związany z Oddziałem TPD w Legnicy, w którym pracował jako instruktor, a w latach 1962–1973 był skarbnikiem w jego Zarządzie. W latach 1973–1981 był wiceprezesem Oddziału TPD w Legnicy, a także członkiem Prezydium Okręgu TPD we Wrocławiu oraz jego skarbnikiem przez kolejną kadencję. Szerzej: *Oni tworzyli historię*, „Nade wszystko Dziecko. Biuletyn Informacyjny 2004”, s. 4; K. Pleśniak, *Władysław Stawik [w:] W służbie dzieciom i rodzinie...*, op. cit., s. 274.

⁴³ *Oni tworzyli historię...*, op. cit., s. 4.

⁴⁴ K. Pleśniak, *Janina Ryś...*, op. cit., s. 263.

Towarzystwa – Międzynarodowego Dnia Dziecka oraz dziecięcych zabaw noworocznych. W miesiącach wakacyjnych corocznie był organizowany wypoczynek letni dla dzieci i młodzieży. Tym segmentem działania w omawianym Oddziale w sposób szczególny zajmował się Tadeusz Staniów. W latach 1955–1976 był on odpowiedzialny za animowanie kolonii letnich dla dzieci mieszkających w mieście. Ponadto w ramach prac Oddziału TPD w latach 1968–1977 organizował wczasy w mieście dla dzieci mieszkających na wsi⁴⁵. W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych istotną rolę w organizowaniu wypoczynku letniego dla dzieci i młodzieży w postaci kolonii letnich w Ustce, Kowarach i Szklarskiej Porębie odgrywał z kolei wspomniany Władysław Stawik⁴⁶.

Bardzo ważnym segmentem funkcjonowania Miejskiego Oddziału TPD w Legnicy były działania podejmowane na rzecz dzieci niepełnosprawnych. Znajdował się on pod kuratelą Marii Domalewskiej, która z Towarzystwem była związana od 1951 roku, a w latach 1956–1965 sprawowała funkcję zastępcy inspektora szkolnego w Wydziale Oświaty i Wychowania w Legnicy. W latach 1965–1973 była prezesem Zarządu Oddziału Miejskiego TPD w Legnicy⁴⁷.

W lipcu 1959 roku w Legnicy został zorganizowany Oddział Powiatowy TPD. Terenem jego działalności był powiat legnicki obejmujący 110 wsi oraz 1 miasto – Prochowice⁴⁸. Pod koniec 1963 roku w powiecie legnickim istniało 14 kół (w Bieniowicach, Kwiatkowicach, Starych Piekarach, Prochowicach, Rzeszotarach, Spalonej, Szczytnikach, Wądrożu Wielkim, Wielkich Piekarach, Rosochatej, Jankowie, Legnickim Polu, Raczkowej, Gniewomierzu), a łączna liczba członków posiadających legitymacje wynosiła 227. Pierwszym członkiem prawnym została Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska” z Przybkowa⁴⁹. W kolejnych latach zorganizowało się koło TPD w Miłkowicach i Wilczycach⁵⁰. W 1964 roku na terenie powiatu legnickiego funkcjonowało 16 kół TDP, a całe Towarzystwo prowadziło 4 ogniska przedszkolne⁵¹. W powiecie legnickim niektóre ogniska przedszkolne TPD korzystały z klas szkolnych, odpowiednio przystosowując je do prowadzonych zajęć⁵². Rolę TPD w organizowaniu działalności opiekuńczo-wychowawczej dla dzieci ze wsi dostrzegły Państwowe Gospodarstwa Rolne oraz Związek Zawodowy Pracowników Rolnych, które angażowały się w organizowanie bazy materialnej służącej tym przedsięwzięciom⁵³.

W świetle zachowanej dokumentacji od 1 lipca 1962 roku prezesem Zarządu Oddziału Powiatowego TPD w Legnicy był Jan Radomski, natomiast jego zastępcami – Ferdynand Reczuch i Natalia Popławska. Ponadto w składzie 9-osobowego Zarządu znaleźli się: Stefan

⁴⁵ *Oni tworzyli historię...*, op. cit., s. 4.

⁴⁶ K. Pleśniak, *Władysław Stawik [w:] W służbie dzieciom i rodzinie...*, op. cit., s. 274.

⁴⁷ *Oni tworzyli historię...*, op. cit., s. 4.

⁴⁸ APWr, TPD ZW Wrocław, sygn. 30, *Sprawozdanie opisowe Zarządu Oddziału Powiatowego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci w Legnicy z działalności w 1963 roku*, k. 15.

⁴⁹ *Ibidem*, k. 15.

⁵⁰ APWr, TPD ZW Wrocław, sygn. 30, *Protokół z posiedzenia Prezydium Zarządu Oddziału Powiatowego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci w Legnicy, odbytego dnia 14 maja 1964 roku w lokalu Wydziału Oświaty PPRN w Legnicy*, k. 16.

⁵¹ APWr, TPD ZW Wrocław, sygn. 30, *Legnica, dnia 4 maja 1964 roku [Informacja Zarządu Oddziału Powiatowego TPD w Legnicy do Zarządu Okręgowego TPD we Wrocławiu]*, k. 96.

⁵² APWr, TPD ZW Wrocław, sygn. 49, *Działalność Towarzystwa Przyjaciół Dzieci na terenie wsi Okręgu Dolnośląskiego w latach 1957–1963*, k. 8.

⁵³ *Ibidem*, k. 9.

Budny (sekretarz), Marian Kisiel (skarbnik) oraz 4 członków Zarządu, m.in. Maria Wyszotrawka, Franciszek Baczun oraz Władysław Kosiba⁵⁴.

W latach sześćdziesiątych działalność Kół TPD na terenie powiatu legnickiego była skoncentrowana wokół organizacji imprez dla dzieci (m.in. zabaw noworocznych) oraz wycieczek. Zakładano również place gier i zabaw⁵⁵, a także organizowano ogniska przedszkolne⁵⁶. W połowie lat sześćdziesiątych ogniska te istniały w takich miejscowościach jak: Stare Piekary, Wielkie Piekary, Bieniowice, Rzeszotary, Jakuszów, Gniewomierz, Miłkowice, Raczkowa, Wilczyce i Ulesie⁵⁷. Ponadto w okresie wakacyjnym Legnicki Oddział TPD organizował tzw. „dziecińce wiejskie”, których celem była opieka nad dziećmi w okresie wzmózonych prac polowych. Zaznaczyły one swoją działalność na terenie Gniewomierza, Kunic, Bieniowic, Spalonej, Księginic, Rzeszotar⁵⁸, Legnickiego Pola, Prochowic i Wądroża Wielkiego⁵⁹.

Zarówno Oddział Miejski, jak i Oddział Powiatowy TPD w Legnicy były zobowiązane do respektowania w pracy opiekuńczo-wychowawczej wytycznych Zarządu Głównego oraz Zarządu Okręgu TPD we Wrocławiu uwzględniających pryncypia ustrojowe PRL oraz założenia bieżącej polityki państwa. Znajdują one odzwierciedlenie w propozycjach do planu pracy wychowawczej w placówkach TPD⁶⁰. Wymienione oddziały – zgodnie z peerelowskimi tendencjami – dla uczczenia konkretnych wydarzeń historycznych były także zobowiązane do przyjęcia określonych zobowiązań, z których były następnie rozliczane. Tak np. dla uczczenia 25-lecia PRL Oddział Powiatowy w Legnicy zobowiązał się do zorganizowania 4 kół, 2 ognisk przedszkolnych oraz zainicjowania budowy placu zabaw w Kochlicach⁶¹.

⁵⁴ APWr, TPD ZW Wrocław, sygn. 30, *Protokół Zebrania Zarządu Oddziału Powiatowego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci w Legnicy, odbytego dnia 1 lipca 1962 roku*, k. 1.

⁵⁵ APWr, TPD ZW Wrocław, sygn. 30, *Protokół z posiedzenia Prezydium Zarządu Oddziału Powiatowego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci w Legnicy, odbytego dnia 14 maja 1964 roku w lokalu Wydziału Oświaty PPRN w Legnicy*, k. 16.

⁵⁶ APWr, TPD ZW Wrocław, sygn. 30, *Sprawozdanie opisowe Zarządu Oddziału Powiatowego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci w Legnicy z działalności w 1963 roku*, k. 14–15.

⁵⁷ APWr, TPD ZW Wrocław, sygn. 30, *Legnica, dnia 26 sierpnia 1964 r. Towarzystwo Przyjaciół Dzieci Zarząd Okręgu Dolnośląskiego, [Informacja o organizowanych ogniskach przedszkolnych przez TPD Okręg Dolnośląski Zarząd Oddziału Powiatowego w Legnicy]*, k. 94.

⁵⁸ APWr, TPD ZW Wrocław, sygn. 30, *Sprawozdanie z lustracji dziecińców wiejskich w pow. Legnica przeprowadzonej w dniach 29–30 lipca 1960 r. przez st. inspektora Okręgu TPD – Jadwigę Sawicką, podinspektora szkolnego ob. Boczonina, instr. KGW – Mańkowską*, k. 19–20.

⁵⁹ APWr, TPD ZW Wrocław, sygn. 30, *Legnica, dnia 29 kwietnia 1963 r. Towarzystwo Przyjaciół Dzieci Zarząd Okręgu Dolnośląskiego, [Zgłoszenie placówek letnich prowadzonych przez TPD Okręg Dolnośląski Zarząd Oddziału Powiatowego w Legnicy]*, k. 63.

⁶⁰ Np. APWr, TPD ZW Wrocław, sygn. 90, *Przed V Zjazdem Partii*, „Biuletyn Okręgu Dolnośląskiego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci”, 1968, nr 5 s. 1–2; *Propozycje dla planu pracy samorządów i świetlic*, „Biuletyn Okręgu Dolnośląskiego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci”, 1968, nr 5 s. 5–6; *Samorządność metodą wychowawczą w środowisku rówieśniczym*, „Biuletyn Okręgu Dolnośląskiego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci”, 1969, nr 2, s. 3.

⁶¹ APW, TPD ZW Wrocław, sygn. 90, *Zestawienie meldunków Zarządów Oddziałów o podjętych zobowiązaniach dla uczczenia 25-lecia PRL, 250-lecia odzyskania Dolnego Śląska i 50-lecia działalności Towarzystwa Przyjaciół Dzieci*, k. 75.

4. TPD w Legnicy w latach 1975-1989

Powołanie województwa legnickiego w 1975 roku zainauguowało kolejny etap w dziejach TPD w Legnicy. Zostały wówczas utworzone nowe struktury organizacyjne na szczeblu wojewódzkim, miejskim i gminnym, co przyczyniło się również do ożywienia działalności. W skład nowego województwa weszły ziemie należące wcześniej do województwa wrocławskiego i zielonogórskiego. Obligowało to do dostosowania struktury organizacyjnej do nowych uwarunkowań terytorialnych. Konsekwencją tej reorganizacji były też zmiany personalne w zarządach na poszczególnych szczeblach, ponieważ akces do działania w TPD wyraziły nowe osoby związane z ważnymi dziedzinami życia państwowego i społecznego. W latach 1975–1980 działalność organizacji zdominowały kwestie związane z zaspokajaniem potrzeb wychowawczo-opiekuńczych dzieci i ich rodzin. Liczba członków fizycznych w województwie legnickim wzrosła z 13 280 w 1975 roku do 16 880 w 1979 roku⁶².

Zarząd Wojewódzki TPD w Legnicy rozpoczął pracę w lipcu 1975 roku. W skład Zarządu Wojewódzkiego weszło 39 członków, a pierwszym prezesem ZW został Czesław Kowalak, który pełnił tę funkcję do 1991 roku⁶³.

Kryzys społeczny i ekonomiczny w Polsce w latach 1981–1989 odcisnął swoje piętno na działalności TPD, które w tym okresie stało się rzecznikiem i obrońcą spraw dzieci. W niniejszym czasie w sposób szczególny aktywność organizacji była skupiona na problemach dzieci niepełnosprawnych. Zapewne profil funkcjonowania sprawił, iż TPD było jedną z nielicznych organizacji, których działalność nie została zawieszona po wprowadzeniu stanu wojennego. W roku 1989 liczba jej członków wynosiła 21 870. Członkami prawnymi były zakłady pracy, natomiast w gronie członków wspierających były komitety rodzicielskie działające przy placówkach oświatowych⁶⁴.

W latach 1975–1989 generalnie podstawą funkcjonowania TPD była aktywność opiekuńczo-wychowawcza koncentrująca się przede wszystkim na pomocy dzieciom ze środowisk najuboższych oraz wspieraniu działań państwa w sferze opiekuńczo-wychowawczej, głównie w zakresie wyrównywania braków w rozwoju psychicznym i fizycznym dzieci i młodzieży. Analogicznie jak w latach poprzednich, TPD organizowało dziecińce wiejskie w okresie wzmoczonych prac żniwnych i wykopkowych. Od 1980 roku następował spadek liczby takich placówek spowodowany przejmowaniem tej formy opieki na dziećmi przez władze szkolne, a także mniejszym zainteresowaniem ze strony rodziców ze względu na wzrastającą odpłatność. Natomiast w środowisku miejskim województwa legnickiego TPD prowadziło przedszkola społeczne, które w 1983 roku uzyskały status placówek państwowych.

W omawianym okresie aktywność TPD w zakresie animowania opieki nad dziećmi w wieku szkolnym koncentrowała się na organizowaniu lub współorganizowaniu placówek i zabaw, prowadzeniu świetlic środowiskowych, organizowaniu wypoczynku wakacyjnego w miejscu zamieszkania, a także tradycyjnych kolonii zdrowotno-wypoczynkowych dla dzieci z chorobami górnych dróg oddechowych, niedoborem wagi, wzrostu, nieprawidłową postawą oraz specjalistycznych kolonii zdrowotnych dla dzieci z wadami wzroku

⁶² C. Kowalak, *Działalność Towarzystwa Przyjaciół Dzieci w województwie legnickim w latach 1975–1999*, „Szkice Legnickie”, t. 20, s. 127.

⁶³ C. Kowalak, *Jubileuszowe refleksje*, „Nade wszystko Dziecko. Biuletyn Informacyjny 2004”, s. 3.

⁶⁴ C. Kowalak, *Działalność Towarzystwa...*, op. cit., s. 129.

i mowy. Zainteresowanie tą formą wypoczynku zdecydowanie zmalało w latach 1981–1982, co zapewne można wiązać z panującą wówczas sytuacją społeczno-polityczną⁶⁵.

Ponadto w omawianym okresie TDP rozwijało różne formy pomocy dziecku w rodzinie niewydolnej opiekuńczo-wychowawczo, zajmowało się upowszechnianiem kultury pedagogicznej oraz zapobieganiem sieroctwu społecznemu. W okresie stanu wojennego i zaraz po jego zakończeniu organizacja zajmowała się pośrednictwem w rozdawaniu darów otrzymanych od szwedzkiej organizacji „Radda Barnen”, Caritas, a także Wydziału Zdrowia i Urzędu Wojewódzkiego w Legnicy. W latach 1982–1984 pomoc TPD objęła 1003 rodziny, którym przekazano 120 ton żywności. W roku 1982 roku przy Zarządzie Wojewódzkim TPD zainicjował działalność Społeczny Fundusz Pomocy Dzieciom, który gromadził środki finansowe przeznaczane na pomoc dzieciom.

W latach 1975–1989 TPD podejmowało również działania na rzecz dzieci niepełnosprawnych, a także na rzecz bezpieczeństwa drogowego dzieci. Ponadto koordynowało różnorodne akcje związane z obchodami Dnia Dziecka. Na szczególną uwagę zasługuje inicjatywa wręczania w tym dniu książeczek mieszkaniowych dzieciom z rodzin wielodzietnych i wychowankom domów dziecka zakładanych ze środków przekazywanych przez zakłady pracy na konto Społecznego Funduszu Mieszkaniowego. W roku 1979 roku ufundowanych zostało 19 książeczek typu M-2 z pełnym wkładem oraz 12 z wkładem niepełnym. W kolejnych latach w miarę posiadanych środków ta inicjatywa była kontynuowana⁶⁶.

Przeobrażenia społeczno-polityczne, które nastąpiły w Polsce po zakończeniu II wojny światowej wywarły wpływ na działalność wszystkich instytucji i organizacji dziecięcych i młodzieżowych, w tym także na genezę i funkcjonowanie Towarzystwa Przyjaciół Dzieci.

W dziejach Towarzystwa Przyjaciół Dzieci w Legnicy w latach 1949–1989 można wyróżnić kilka etapów, które są odzwierciedleniem ogólnopolskich tendencji politycznych oraz statusu Legnicy jako miasta powiatowego, a od 1975 roku – wojewódzkiego.

Powstanie i początki działalności TPD w Legnicy były konsekwencją spontanicznego działania grona pedagogów związanych z przedwojennym Robotniczym Towarzystwem Przyjaciół Dzieci na rzecz przybyłych do miasta dzieci skrzywdzonych przez II wojnę światową. Zachowane materiały źródłowe wskazują, iż koła TPD istniejące w Legnicy oraz na terenie powiatu legnickiego, a od połowy lat siedemdziesiątych na obszarze województwa legnickiego, prowadziły ożywioną działalność na rzecz dzieci i młodzieży. Ich aktywność sprowadzała się przy tym nie tylko do animacji ich czasu wolnego w okresie przerwy wakacyjnej czy też organizacji okazjonalnych zabaw, ale przede wszystkim troski o los dzieci niepełnosprawnych, pochodzących z rodzin dysfunkcyjnych czy też dotkniętych ubóstwem. W gronie działaczy tej organizacja było wielu znakomitych pedagogów, dla których dobro dziecka było sprawą najważniejszą.

⁶⁵ Ibidem, s. 131–134.

⁶⁶ Ibidem, s. 134–138.

SUMMARY

Kazimiera Jaworska

**The Activities Conducted by the Society of the Friends of Children
in the Polish People's Republic**

The social and political transformation which took place in Poland after World War II influenced the character of activities conducted by all kinds of institutions and organizations dealing with broadly understood educational and tutorial problems. The Society of the Friends of Children, established in 1949, constituted one of them. Although the activities conducted by the Society were convergent with the communist policy implemented by the state, the decision to abolish it was made in 1952. The Polish October marked a new chapter in the history of the Society. An active involvement of its members led to its formal reactivation in 1957. The Society of the Friends of Children was subsidised by the State until the end of the communist era and it implemented the policy of the government in the field of education and tutoring.

The establishment and origin of The Society in Legnica were direct consequences of a spontaneous action for the benefit of children affected by WW II, who arrived in the city, taken by a group of teachers involved in the activities conducted by The Labour Society of the Friends of Children before WW II. Taking into account the political conditions and the reform of state administration, the following stages in the history of the Society in Legnica can be distinguished: 1949–1956, 1957–1975, 1975–1980 and 1981–1989. The available source materials reveal that between 1949 and 1989 The Society of the Friends of Children in Legnica conducted intensive activities for the benefit of children and the youth.

Key words: The Society of the Friends of Children, Legnica, The Polish People's Republic, education, upbringing.

Data wpływu artykułu: 19.06.2015 r.

Data akceptacji artykułu: 2.10.2015 r.